

Povídání **O SRNČÍ ZVĚŘI**

Josef Drmota

Povídání
**O SRNČÍ
ZVĚŘI**

Povídání **O SRNČÍ ZVĚŘI**

Josef Drmota

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

Josef Drmota

Povídání o srnčí zvěři

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
jako svou 5512. publikaci
První vydání, Praha 2014

Odborný lektor: MVDr. Zdeněk Kolář
Layout, sazba, úprava textu: Lucie Němcová
Fotografie na obálce: Jan Veber
Vytiskla Tiskárna Protisk, s.r.o., České Budějovice
Počet stran: 220

© 2014, Grada Publishing, a.s.

© Josef Drmota, 2014

Fotografie © Josef Drmota, Jan Veber, Jaromír Zumr st.

Cover Design © Lucie Němcová

ISBN 978-80-247-5287-7 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-8738-1 (elektronická verze ve formátu PDF)

ISBN 978-80-247-8739-8 (elektronická verze ve formátu EPUB)

Publikace z nakladatelství Grada Publishing, a.s. si můžete zakoupit u svého knihkupce nebo objednat v Zákaznickém servisu nakladatelství Grada Publishing, a.s., U Průhonu 22, 170 00 Praha 7, tel.: 234 264 511, fax: 234 264 400, e-mail: obchod@grada.cz, www.grada.cz. Na Slovensku objednávejte knihy na adrese: Zásielková služba Grada Slovakia, spol. s r. o., Moskovská 29, 811 08 Bratislava, Slovensko, tel.: 02/556 45 189, fax: 02/556 45 289, e-mail: grada@grada.sk

Pokud máte pocit, že byste nám chtěli sdělit něco ohledně této knihy, napište, prosím, na adresu redakce: koedice@grada.cz.

Obsah

Úvod / 7

- 1** O srnčím příbuzenstvu / 11
- 2** O srnčí evoluci / 17
- 3** O početních stavech srnčí zvěře / 23
- 4** O srnčím vzhledu / 37
- 5** O srnčím chování / 45
- 6** O srnčím rozmnožování / 63
- 7** O životních potřebách srnčí zvěře / 75
- 8** O srnčí výživě / 89
- 9** O pobytových znacích srnčí zvěře / 105
- 10** O tvorbě srnčího paroží / 111
- 11** O odhadu srnčího věku / 127
- 12** O nemocích srnčí zvěře / 147
- 13** O lovu srnčí zvěře / 159
- 14** O srnčích trofejích / 187
- 15** O srnčí zvěři a mysliveckých tradicích / 195
- 16** O srnčí zvěři v kuchyni / 203

Několik slov závěrem / 215

Věnováno MVDr. Zdeňku Kolářovi. S díky za vše, co mi o srnčí zvěři vyprávěl.

Motto:

*Krajina je naším domovem. Není ale naším vlastnictvím.
Ostatním živým tvorům na ni dnes přiznáváme v lepším případě stejný nárok.
A to i přesto, že tu byli mnohem dříve nežli my, lidé...*

Úvod

Smrčí zvěř oživuje svým zjevem většinu ekosystémů současné krajiny (foto J. Veber).

Mnoho století již uběhlo od doby, kdy se v okolním kraji objevili naši předkové. Řečeno slovy klasiků, našli v něm zemi zaslíbenou, bohatou medem, rybami i zvěří. Není proto divu, že se zde usadili natrvalo. Postavili pevná sídla, začali klučit lesy, pást stáda, orat pole a vychovávat další generace. Pod pilnými rukama se původně lesnaté území měnilo. Civilizace se šířila do dosud neprobádaných míst a krajina pozvolna doznávala současné podoby. Dodnes je naším domovem, poskytuje nám obživu, prostor k práci i k odpočinku. Uhájili jsme ji před nepřáteli, rozdělili pavučinou parcel a přivykli jsme si ji považovat za svůj výhradní majetek. Ve skutečnosti však naším výsadním vlastnic-

tvím nikdy nebyla. Od nepaměti ji totiž sdílíme s tisíci dalších živých obyvatel, kteří na ni mají stejné právo. Pouze jej prosazují odlišným způsobem, bez ohledů na naše lidské zájmy. Jsou malí i velcí, barevní i nenápadní, milí i obtížní. Žijeme s nimi v harmonii i v neustálém sporu. Na některé jsme si zvykli natolik, že si jejich přítomnost snad ani neuvědomujeme. Jiní nás naproti tomu upoutávají doslova denně a vyvolávají v nás nejrůznější pocity.

Mezi příjemnějšími sousedy a spoluobyteli určitě nepřehlédneme volně žijící zvěř. Téměř každého potěší pohled na klíny divokých husí, vracejících se po dlouhé zimě domů. Veselý zajíc ušák, mihnuvší se náhle přes cestu, jenom stěží nevy-

loudí bezděčný úsměv na rtech. A cihlová červeň srnčí srsti, zářící v paprscích zapadajícího slunce nad zelenými poli, nastíní asi nejlépe to pravé kouzlo domova. Právě srnčí zvěř je s naší krajinou neodmyslitelně spjata. Ladná, milá, veselá i statečná, často označovaná za nejkrásnější zvěř vůbec. Taková je srnčí. Zřejmě nejméně přehlédnutelný druh volně žijící fauny patří ke koloritu českého a moravského venkova stejně jako k zasněženým vánočním jesličkám na pohlednicích Josefa Lady.

Knížku, kterou jsi, vážený čtenáři, právě otevřel, bych rád věnoval naposledy jmenovanému živočišnému druhu, který je naším tichým a nenáročným spolubydlícím. Věnuji mu ji proto, protože mu to dlužím. Jsem myslivcem a se srnčí zvěří jsem měl to štěstí prožít více než dvacet pět let svého života. Byly protkány spoustou zajímavých zážitků a chvil strávených uprostřed přírody. Jakožto myslivec srnčí zvěř samozřejmě také lovím. Tahle činnost však u mne jako priorita již ustoupila do pozadí. Nyní se především snažím proniknout do tajů jejího života. Podobným vývojem si ale koneckonců projdou všichni myslivci. Je to cesta od okouzlení zbraní k uvědomění si hodnoty života. Od okamžitého stisku spouště k pravidelné péči. K pomoci přežít co nejlépe v podmínkách, které pro veškerou zvěř necitlivá lidská společnost připravila.

U podobně koncipovaného díla se dá logicky předpokládat, že bude určeno především praktikujícím myslivcům. Tato myšlenka je sice pravdivá, nicméně pouze částečně. Můj záměr je, neskromně řečeno, poněkud širší. Přestože se pochopitelně budeme opírat o některá odborná fakta, pokusil jsem se vytvořit vyvážené a čtivé dílko určené všem bez rozdílu. Svoje ponaučení a zábavu v něm snad nalezne každý zájemce o přírodu, nehledě na jeho věk, pohlaví, vzdělání či místo trvalého pobytu.

Jako aktivní myslivec jsem se navíc pokusil vysvětlit, proč vůbec takhle krásnou a tolik opěvovanou zvěř lovíme. Podle mého přesvědčení právě tyto pasáže nejlépe odrazí skutečný vztah myslivosti k živým tvorům a k tolik proklamovanému životnímu prostředí celé lidské společnosti. Možná tím poněkud zmírním pichlavý osten nastavený nemysliveckou veřejností směrem k naší pouze zdánlivě „krvavé“ zábavě.

Myslivci se mi určitě pokusí připomenout, že odborných publikací již bylo o srnčí zvěři v relativně nedávné době vydáno několik. Já jim v tomhle směru dávám plně za pravdu. Jak jen nevzpomenout nesmrtelného Josefa Nečase, propracovanou knihu Miloslava Vacha, fotograficky perfektně vybavené monografie Pavla Scherera nebo moudrostí, nadhledem a životní zkušeností nabitý Průběrný odstřel srnčí zvěře Zdeňka Koláře! Všichni tito pánové, zejména posledně jmenovaný, mi byli prostřednictvím svých děl i osobních rad velkými učiteli a pomocníky. Po jejich myšlenkách dodnes často sáhnou tam, kde se náhle ocitám v koncích s vlastním rozumem.

Aniž bych se s těmito velikány naší myslivecké literatury hodlal srovnávat, troufnu si nesměle tvrdit, že právě tahle knížka bude ve finálním provedení přece jenom poněkud jiná. Oproti jmenovaným určitě neoplývá záplavou fotografií, grafů, tabulek a výsledků rozsáhlých statistických šetření. Je však napsána s ohledem na určitý „polidštěný“ postoj k dané problematice a motivována snahou o maximální srozumitelnost obsahu. Snad bude právě proto přístupnější vnímání každého člověka, který v ní chce nalézt odpovědi na svoje otázky.

Nakolik se mi tento záměr podařilo splnit, posuď, prosím, laskavý čtenáři, pokud možno sám.

O srnčím příbuzenstvu

Mezi nejbližší příbuzné srnce patří ve skupině telemetakarpálních jelenovitých severoameričtí jelenci (foto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:White-tailed_deer.jpg, free use)

Je až s podivem, kolik lidí je skálopevně přesvědčených, že srnec a jelen jedno jest, a že z každého srnce vyroste jednou kapitální dvanáctěrák. Většina z nich by se asi dost podivila nad skutečností, že srnec má mnohem blíže k exotickému sobovi nebo losovi než k našim domácím paroháčům. Vzhledem k tomuto zažitému omylu, si dovolím začít stručným objasněním skutečného stavu věcí. Cesta k němu vede přes pochopení zoologického systému jelenovitých.

Srnec obecný (latinským názvem *Capreolus capreolus*) patří společně s výše jmenovanými příbuznými do řádu sudokopytníků (*Artiodactyla*), podřádu přežvýkavců (*Ruminantia*), čeledi jelenovitých (*Cervidae*) a podčeledi jelenů (*Cervinae*).

Až posud jsou příbuzenské vazby celkem jasné. Nicméně od našeho dobře známého jelena evropského se srnec obecný liší příslušností k samostatné vývojové linii označované jako telemetakarpální (*Telemetacarpalia*), zatímco vývoj jelenů se ubíral v rámci větve plesiometakarpální (*Plesiometacarpalia*). Odchyly mezi nimi jsou nenápadné, nicméně nás informují o evolučním vývoji jednotlivých druhů.

U skupiny **telemetakarpálních** jedinců (srnec) nacházíme zakrnělé pozůstatky zápěstních kůstek, náležejících druhému a pátému prstu, v podobě dolního konce navazujícího bezprostředně na paspárky. Naproti tomu z odpovídajících kůstek u **plesiometakarpální** skupiny zůstaly zachovány jejich horní konce. Dalším rozlišo-

Největší rozdíl mezi telemetakarpální a plesiometakarpální skupinou spočívá ve způsobu vývoje druhého a pátého

prstu přední končetiny. Prstochodé chodidlo prapůvodních předků našich jelenovitých se v průběhu konce třetihor a následně čtvrtihor (jde o období zhruba před 1,5 miliónem let) evolučními kroky radikálně změnilo. Těžko dnes říct, proč k tomu došlo. Snad zde sehrála svoji roli celková tělesná konstituce, způsob ochrany před predátory, založený u většiny jelenovitých na včasném a rychlém úniku, nebo se jednalo o změny vyvolané převládajícími přírodními podmínkami. Faktem však zůstává, že celou váhu těla začaly postupně nést převážně dva prsty. Přesněji řečeno, jednalo se o dva „prostřední“ prsty – třetí a čtvrtý. Palec,

jakožto prst první, byl již v této době na ústupu, ne-li zcela bez funkce. A nepotřebné prvky evoluce vyloučí. Palec tedy u jelenovitých zmizel. V důsledku jednosměrného namáhání zakrněly navíc další dva zbývající krajní prsty (druhý a pátý) do podoby dnešních nepatrných paspárků, rohovitých útvarů na zadní části chodidla. Z prostředních prstů (třetího a čtvrtého) se tlakem hmoty těla vyvinuly spárky. Probíhající změny se nekonalý náhle a neomezily se na pouhé prsty. Projevily se samozřejmě také na stavbě ostatních částí končetiny, zejména kostí zápěstních. U obou prostředních prstů se z nich vyvinula jediná mohutná nosná kost a zápěstní kůstky krajních prstů se zmenšily, obdobně jako samotné odlehčené prsty.

vacím znakem obou skupin je také měkká nášlapová plocha spárků telemetakarpálních a skutečnost, že jejich samci nasažují již během prvního roku života prvotní paroží, které u srnčí zvěře známe jako palíčky. Posledně uvedený poznatek je z hlediska samotné myslivecké praxe rozhodně nejdůležitější, protože nám napoví mnohé o zdravotním stavu a dispozicích daného jedince pro chov. Biologové by pak našli další odlišnosti v anatomických znacích obou skupin i v biochemických vlastnostech některých bílkovin.

Přes podrobnosti takříkájící delikatesní jsme se tedy nakonec dobrali k cíli. A abych váženým čtenářům na samý závěr ještě poněkud zamotal hlavu, neopomenu jen na okraj zdůraznit, že ač je výše uvede-

Ke skupině telemetakarpálních jelenovitých patří kromě našeho „domácího“ srnce američtí jeleni

(s výjimkou jelena wapiti), k nám importovaní jelenci a již zmíněné severní populace losů a sobů. Do skupiny plesiometakarpálních jelenovitých pak náleží evropští a asijské jeleni, včetně u nás žijících jelenů sika a daňků evropských.

né dělení jelenovitých běžně považováno za jejich opravdu správné zařazení do zoologického systému, objevují se, vzhledem

Trofej sibiřského srnce ze sbírky Pavla Scherera (foto J. Drmota).

Srnčí rod vybavila evoluce pro pobyt v křovištních porostech a prosvětlených okrajích lesů (foto J. Veber).

k velké variabilitě zúčastněných druhů, občas názory zpochybňující bezproblémovost uvedeného členění. Navíc není dosud vůbec stoprocentně jasné, zda všichni příslušníci obou výše uvedených skupin jelenovitých pocházejí opravdu z jednoho bezprostředního společného předka. Na přesnější závěry si v této tématické oblas-

ti zřejmě budeme muset ještě nějaký čas počkat.

Nejbližšími příbuznými „našeho“ srnce (přesně srnce obecného západního – *Capreolus capreolus capreolus*) je **srnec obecný sibiřský** (*Capreolus capreolus pygargus*), srnec obecný mandžuský (*Capreolus capreolus bedfordii*) a srnec

Zájemci o zajímavosti a sběratelé trofejí se mohou dopřít starších trofejí sibiřských srnců ve starožitnostech a internetových aukcích, kde se čas od času tyto parůžky objevují. Sám jsem měl možnost opravdu „čís-

tou“ trofej sibiřského srnce vidět u již zmíněného Pavla Scherera, který je získal podobným způsobem. Po pracovním čištění a restaurování dosáhl luxusního výsledku. Původ této trofeje však bohužel zůstal neznámý.

obecný severočínský (*Capreolus capreolus melanotis*). Jak již české názvy uvedených forem napovídají, sahá rozšíření srnčí zvěře napříč téměř celým mírným pásem Eurasie, od západní Evropy až po nejvýchodnější výspy tohoto obřího kontinentu. Jednotlivé formy se pak od sebe liší celkovou tělesnou stavbou, hmotností a také tvarem i uspořádáním paroží.

Některé odborné publikace uvádějí pouze dvě výše zmíněné formy srnčí zvěře – „naši“ západní a sibiřskou, přičemž jako zóna kontaktu je udáván většinou prostor oblasti dvou východoevropských veletoků –

Volhy a Donu. Na tomto přirozeném styku se také připouští možnost existence vzájemně prokřížených jedinců. Srnec sibiřský má o zhruba 10 kg hrubší konstituci a jeho paroží je výrazně vyšší než paroží našeho srnce. Lodyhy, vysoké i přes 30 centimetrů, mají drobnější perly, jsou mírně rozbíhavé, v horní části s výsadami prohnutými směrem dovnitř. Nejčastější parožní forma je stupeň šesteráka, tedy se třemi výsadami na každé lodyze, vyskytují se ovšem i trofeje členitější. Na rozdíl od srnce západního má ale srnec sibiřský výrazně menší růže.

Na některých místech našeho území probíhaly v uplynulém století chovatelské pokusy s křížením domácí a importované sibiřské zvěře. Cílem bylo vnést do populací středoevropských srnců masivnější tělesnou konstituci a zvýšit rozměry i tvarovou pestrost trofejí. Tyto pokusy se však nesetkaly s větším úspěchem. Tam, kde navzájem zkřížené populace dočasně vznikly,

nebyly schopné delšího přežívání a postupně splynuly s původní zvěří. Výzkum a stanovení konkrétních příčin tohoto neúspěchu jsou dnes prakticky nemožné. Jako nejčastější důvod se uvádí domněnky a ojedinělé historické zprávy, že subtilnější místní srny nebyly schopné donosit a úspěšně klást extrémně vyvinuté plody svých sibiřských nápadníků.

O tom, že se nás tato dávno neaktuální problematika může tu a tam dotknout, jsem se mohl sám opakovaně přesvědčit. Poprvé to bylo u bývalé kolegyně, která mi s pýchou ukazovala zděděnou loveckou soupravu. Sestávala ze stojanu na dýmky, věšáků a podložek pod trofeje. Vše bylo velmi umně vyřezávané i mořené v jednotném stylu. Součástí kolekce byly trofeje zvěře, mezi kterými mne zaujal sice

nijak silný, nicméně tvarově zvláště stavěný srnec, který architekturou připomínal právě sibiřskou srnčí populaci. Na otázku po místě původu trofeje jsem dostal nečekanou odpověď. Otec prý zamlada sloužil jako hajný na Moravsko-slovenském pomezí. A právě tady byli sibiřští srnci vypouštěni v oblasti Beskyd. Před sebou jsem tedy možná měl jednoho z přeživších kříženců.

O srnčí
evoluci

Klínovitý tvar těla umožňuje srnčí zvěři při nataženém krku snadné pronikání hustší vegetací, v níž hledá úkryt v okamžicích ohrožení (foto J. Veber).

Vystopovat pradávny původ jednotlivých živočišných druhů je snem mnohého vědce. Tato cesta nazpět, přes hlubinu miliónů let, není bezproblémová. Badatelé se při ní musejí často opírat o pouhé náznaky, ojedinělá vodítka a fragmenty fosilií, uložené po celé věky v naplaveninách řek, v uhelných slojkách a v pomalu tuhnuoucích lávových polích. Ani v případě významných nálezů však nebývá snadné dobrat se v krátké době jednoznačného a nezpochybnitelného výsledku. Teorie, dedukce, mnohé slepé cesty. I tudy se věda často ubírá. Obdobná situace panuje také v případě srnčí zvěře.

O výskytu jedinců připomínajících dnešní srnčí zvěř můžeme s vyšší mírou pravděpodobnosti hovořit teprve v období před

čtyřmi milióny let. Nejvýraznější odchylky mezi tehdejšími předky srnce a jejich dnešními potomky bychom našli především v tělesné stavbě, protože původní zvěř byla v každém případě robustnější. Postupné zmenšování tělesných proporcí je ale koneckonců charakteristickým trendem druhu, přetrvávajícím podle zachovaných kosterních pozůstatků i v několika posledních stoletích.

V každém případě pro konečné formování srnčí zvěře, obdobně jako pro dotváření ostatních živočišných a rostlinných druhů i celých společenstev, sehrál rozhodující roli časový úsek od konce geologické epochy třetihor, tedy zhruba posledních 1,5 miliónu let. Nastoupivší **čtvrtohory** přinesly totiž do středoevropského prostoru řadu zcela

Nejstarší známé stopy, ukazující na první předky jelenovitých, pocházejí z prostoru dnešního Mongolska a jsou ohraničeny závratnou prodlevou třiceti miliónů let. Vlastní telemeta-

karpální skupina se objevuje paralelně s nejbližšími příbuznými ze skupiny plesiometakarpálních s časovým odstupem zhruba patnácti miliónů let. Další vývoj a větvení příbuzenských skupin jsou poněkud nejasné.

Končící vulkanismus a usíňající horotvorné pohyby nebyly tím nejdůležitějším pro konečné formování naší přírody ve čtvrtohorách. Nové intenzivní podněty se k hranicím Čech začaly šířit v táhlých, desetitisíce let trvajících etapách, ze zemí severní Evropy. Zde, v daleké Skandinávii, měl svoje chladné jádro pevninský ledovec, narůstající, mohutnící a posléze opět tající tak, jak mu vytvářely podmínky neúprosné planetární zákonitosti. V době své maximální expanze dosáhly ledové jazyky až na úpatí českých pohraničních hor a v prostoru Moravské brány kontaktovaly dokonce úroveň padesáté rovnoběžky. V jejich předpolích se šířila polární vegetace. Tundry, arktické stepi a mrazové pus-

tiny ovládaly na dlouhá období naše kraje. Mohutné bouře vyfoukávaly z povrchu sprašové hlíny, které se usazovaly v předpolí vrchovin, aby zde daly později vzniknout úrodným černozemím. Veškerí živočichové, vázaní v potravním řetězci na množství zelené potravy a mírnější klima, byli opakovaně nuceni ustupovat k jihu. Uvolněný prostor obsazovaly dočasně druhy nové, odolnější. Po tisíciletích mrazivého sevření však chapadla ledu tála, obnovoval se bohatý porost a po dlouhých generacích se vraceli původní živočichové. Uprostřed tohoto věčného boje mezi přírodními faktory a snahou organismů o přežití se jako jedni z mnoha potulovali také předci naší srnčí zvěře.

zásadních změn v přírodních podmínkách. Předchozí mohutné tlaky, ženoucí proti konsolidované kře Českého masívu obrovskou hmotu karpatského oblouku, pozvolna ustávaly. S tím související horotvorné pochody se zpomalovaly, doznívalo zemětřesení i sopečná činnost. Základy pohorí, která dnes dotvářejí ráz našich krajů, doznávaly svojí konečné podoby a začaly být zarovnávány intenzivním působením vnějších činitelů – vody, slunečního záření,

větru a změn teplot. Prostor české kotliny byl z geologického pohledu dotvořen a začal být definitivně osídlován prvními generacemi dnešní zvěře.

Pro dnešní rostlinná a živočišná společenstva nastal rozhodující zlom v etapě, jejíž počátek bývá nejčastěji kladen do období před zhruba **jedenácti tisíci lety**. Přírodní podmínky se tehdy přiblížily těm dnešním. V krajině středoevropského prostoru se začaly vytvářet jednotlivé vege-